

KASİDE-ŞAİR-HÂMÎ BAĞLAMINDA ŞEYHÜLİSLAM YAHYA'NIN MÜZEYYEL GAZELLERİ

Hasan KAPLAN*

Öz

Divan edebiyatında gazel taşıdığı birtakım özelliklerden hareketle farklı alt başlıklarda incelenmiştir. Bu başlıklardan birini de müzeyyel gazel oluşturmaktadır. Müzeyyel gazel, mahlas beytine göre gazelin bir çeşidine verilen isimdir. Şair, mahlasını söyledikten sonra gazelini tamamlamaz, gazeline bir veya birkaç beyit daha ekler. Bu beyitlerde zamanın padişahı, bir devlet adamı veya din büyüğü övülür. Eklenen beytlere zeyl, böyle gazellere de müzeyyel gazel denmiştir.

Müzeyyel gazelerde eklenen beyitlerin methiye, fahiye ve dua gibi özellikler taşıması, mahlas beytinden önceki beyitlerin ise nesibi veya tegazzülü andırması, gazelin bu türünü kasideye yaklaştırmıştır. Bu sebeple müzeyyel gazeller ile kasideler arasında düzenleniş, şekil ve muhteva yönünden oldukça yakın ilişkiler vardır. Bu çalışmada Şeyhülislam Yahya'nın divanında yer alan 19 müzeyyel gazel, şekil özellikleri bakımından incelenmiştir. Şairin mahlasını söyledikten sonra gazeline eklediği mısraların muhteva olarak kasideyle ilişkisi, gazelin tamamının kaside bağlamında taşıdığı özellikler üzerinde durulmuştur. Müzeyyel gazellerin şair-hâmî arasındaki ilişki bağlamında değerlendirilebileceği düşüncesinden hareketle Yahya'nın müzeyyel gazelleri şair-hâmî arasındaki ilişki bakımından ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Şeyhülislam Yahya, gazel, müzeyyel gazel, kaside, şair-hâmî ilişkisi

GHAZALS OF ŞEYHÜLİSLAM YAHYA IN CONTEXT OF EULOGY-POET-PATRON

Abstract

In Divan literature, ghazal has been studied under different subheadings, based on some of its features. One of these titles is also a müzeyyel ghazal. Müzeyyel ghazal is a name given to a ghazal according to the appellative verse. After telling his pseudonym, the poet does not complete his ghazal and, adds one or more couplets. In these couplets the sultan of the time, a statesman or religious leader is praised. The added couplets are called zeyl, and such ghazals are called müzeyyel ghazal.

The couplets added in the müzeyyel ghazals have features such as praise, fahiye (self-praising poem) and prayer, while the couplets before the pseudonym verses resemble nesib or tegazzül has approached this type of ghazal to the eulogy. For this reason, there are very close relations between the arrangement of the ghazals and the eulogy in terms of form and content. In this study, 19 müzeyyel ghazal in Şeyhülislam Yahya's divan were examined in terms of form properties. The relation between verses which were added to the ghazal after telling the poet's pseudonym, and the features of the entire gazelle are conveyed in the context of the eulogy. Considering by taking into account the idea that müzeyyel ghazals could be evaluated in the context of the poet-patron relationship, Yahya's müzeyyel ghazals were dealt with in terms of the relevance between poets and patrons.

Keywords: Şeyhülislam Yahya, ghazal, müzeyyel ghazal, eulogy, poet-patron relation

* Yrd. Doç. Dr., Mustafa Kemal Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Hatay/Türkiye, e-mail: h1982kaplan@hotmail.com

Giriş

“Kadınlarla âşıkâne sohbet etmek, söyleşmek” anlamına gelen gazel, Arap edebiyatında kasideden türemiş, daha sonra bağımsız bir şekil olarak İran’a ve oradan da Türk edebiyatına girmiştir. Zamanla bir muhteva genişlemesi de yaşayan gazel, divan edebiyatında en yaygın kullanılan nazım şekli olmuştur. Şairler, divanlarını oluştururken tüm nazım şekillerine dair örnek şiirler yazmasalar da mutlaka gazel yazmışlardır. Hatta gazel, şairlerin edebî kişiliklerini değerlendirirken temel ölçütlerden biri olmuştur. Divan edebiyatında “şi’r” veya “nazm” sözüyle çoğunlukla gazel kastedilmiştir. Bir şiirin mısraları üstüne veya arasına belli sayıda mısralar eklemek suretiyle meydana getirilen şiirler (terbi, taştir, tahmis...) de daha çok gazele yapılmıştır. Mesnevilerde de eseri tekdüzelikten kurtarmak için kahramanların ağzından yazılmış şiirlerin çoğunluğunu gazel oluşturmuştur. Divan edebiyatında bir şairin başka bir şairin şiirine çoğunlukla aynı vezin ve kafiye/redifte yazdığı benzer şiir olarak tanımlanan nazirelerde, tanzir edilen şiirler çoğunlukla gazeldir. Kasidelerde genellikle methiyeden sonra, tegazzül bölümünde, aynı vezin ve kafiye yazılan gazellere yer verilmiştir. Halk şairleri de gazel yazmışlar, bunları yazdıkları aruz kalıbına göre dîvân, semâî, kalenderî... gibi özel isimlerle anmışlardır.

Divan edebiyatında bu kadar yaygın olan ve farklı nazım şekillerinin içinde de yer alan gazel, farklı kategoriler altında birçok alt başlığa ayrılmaktadır. İlk olarak uzunluğu ile söz konusu olan gazel, beş beyitten az olduğunda ve çoğunlukla mahlas beyti bulunmadığında nâkıs veya nâ-tamam gazel olarak isimlendirilmiştir. On beş beyitten uzun olduğunda ise mutavvel gazel adını almıştır. Gazelin ilk beytine matla denmiştir. Gazele dair bir isimlendirme de matlaya dayalı olarak yapılmıştır. İlk iki beyti musarra olan yani ilk iki beyitte tüm mısraların aynı kafiye olduğu gazellere gazel-i dü-matla denmiştir. Bir gazelde birden fazla matla beyti varsa yani gazelin birden fazla beytinde mısralar aynı kafiye ise böyle gazellere zâtü’l-metâli veya zü’l-metâli gazel denmiştir. Şayet gazelin bütün beyitleri matla biçiminde ise bu sefer gazel, müselsel veya musarra gazel adını almıştır.

Gazel konusuna göre de isimlendirilmiştir: Aşk ve aşkla ilgili türlü düşüncelere yer verilen gazellere âşıkâne, çapkın bir dille söylenen ve aşkın tensel yönünün ön planda olduğu gazellere şühâne, içki ve içki meclisiyle ilgili türlü hayallerin işlendiği gazellere rindâne, ahlaka ilişkin öğütler verilen, özdeyiş tarzında sözlerin bulunduğu gazellere hikemî, mutasavvıf ve sufi şairlerde görülen ve tasavvufî felsefeyi yansıtan gazellere sufiyâne gazel denmiştir. Eğer bir gazelin bütün beyitlerinde aynı konu işlenmişse yani gazelde konu bütünlüğü varsa böyle gazeller, yek-âhenk ismini almıştır.

Gazel, diliyle de farklı özellikler taşıyan bir nazım şekli olmuştur. Bir gazelde mısra veya beyitler bir sistem dâhilinde birden fazla dille yazılmışsa gazel, mülemma; karşılıklı konuşma biçiminde “dedim-dedi” tarzında yazılmışsa mürâcaa adını almıştır. Kekeme diliyle, çocuk diliyle, gemicilik gibi belli meslek gruplarının diliyle oluşturulmuş gazeller de vardır. Bunun yanında bir gazelin tamamında belli edebî sanatların görülmesi de o gazelin müstakil bir isimle anılmasını sağlamıştır. Bütün kafiye sözcükleri cinaslı kelimelerden seçilen gazellere tecnîs, tekrar sanatıyla yazılmış gazellere mükerrer, iade sanatıyla yazılmış gazellere muâd denilmiştir. Ayrıca tamamında reddü’l-acz ale-‘s-sadr, akis, istifham gibi sanatların görüldüğü gazeller de olmuştur. Daha çok hünere dayalı uygulamalar olarak nitelendirilen noktalı, noktasız, bitişen, bitişmeyen harflerle de gazeller yazılmıştır. Genellikle her mısra veya beytin

ilk harflerinin birleştirilmesiyle bir isim veya söz grubunun elde edildiği gazeller ise muvaşşah gazel terimiyle karşılanmıştır.

Gazel, bütün beyitleri aynı güç, değer ve güzellikte olduğunda yek-âvâz ismini almıştır. En az iki şair tarafından birer mısra veya beyit söylenerek birlikte yazılan gazellere müşterek, mısra ortalarında iç kafiye yer alan gazellere musammat gazel denmiştir. Mahlas beytinden sonra birkaç övgü mısraı eklenerek oluşturulan gazeller için ise müzeyyel gazel tabiri kullanılmıştır. Bu çalışmada müzeyyel gazel sorgulanmış, Şeyhülislam Yahya bağlamında müzeyyel gazeller, hem şekil ve muhteva olarak kasideyle ilişkisi bakımından hem de hâmî-şair ilişkisi açısından incelenmiştir.

1. Müzeyyel gazel nedir?

Divan edebiyatında gazel, taşıdığı birtakım özelliklerden hareketle farklı alt başlıklarda incelenmiştir. Bu başlıklardan birini de müzeyyel gazel oluşturmaktadır. Müzeyyel gazel, mahlas beytine göre gazelin bir çeşidini ifade etmektedir. Gazelerde şairler çoğunlukla mahlaslarına yer vermişlerdir. Bu mahlaslar da gazelin son beytinde yani maktada yer almıştır. İşte müzeyyel gazel şairin mahlasının sonda değil daha önceki beyitlerde yer almasıyla ortaya çıkan bir gazel türüdür. Şair, mahlasını söyledikten sonra gazelini tamamlamaz, gazeline bir veya birkaç beyit daha ekler. Bu beyitlerde zamanın padişahı, bir devlet adamı, din büyüğü, tarikat ulusu övülür. Eklenen beyitlere zeyl, böyle gazellere de müzeyyel gazel denmiştir. Haluk İpekten (1994: 8), müzeyyel gazeli şairin mahlasını söyledikten sonra gazeline bir kişiyi övmek için bir ya da birkaç beyit eklemesi olarak tanımlamıştır. Cem Dilçin (1986: 87; 1999: 108), müzeyyel gazeli kaside ile olan ilişkisi bağlamında ele almıştır. Şair gazeline aşk, şarap, güzellik, saki gibi konularla başladıktan sonra bir beyitte mahlasını söyler ve bu arada gazeline bir ya da birkaç beyit daha ekler. Eklenen beyitlere zeyl denir. Bu beyitlerde şair zamanın padişahı, devlet büyükleri ya da din ve tarikat uluları için övgüde bulunur. Yani birkaç beyitle methiye yazar. Gazel bu hâliyle kimi bölümleri eksik, beyit sayısı en çok on beş kadar olan küçük bir kasideyi andırır. Böyle gazellere gazel-i müzeyyel denilir. Yekta Saraç (2010: 49) da müzeyyel gazelin mahlas beytinden sonra bazı mısraların eklenmesiyle ortaya çıkan bir şiir olduğunu söyler. Bu eklenen mısraların genellikle övgü konulu olduğunu, bu zeyillerin kısa bir methiye bölümünü andırdığını vurgular. Saraç, diğer araştırmacılarından farklı bir noktaya da dikkati çekmiştir: Mahlas beytinden önce methiyenin bulunduğu gazeller vardır. Ancak Saraç, bunların müzeyyel gazel sayılıp sayılmaması noktasında bir görüşte bulunmamıştır. Selami Turan (2005: 55-56), müzeyyel gazelerde şairin mahlasını söyledikten sonra genellikle methiye ve fahriye kabilinden beyitlere yer verdiğini söyler. Turan, bazen şairlerin bilhassa yek-âhenk gazelerde anlamı kuvvetlendirmek amacıyla beyit eklediklerini belirtir. Müzeyyel gazellere bakıldığında padişahlar, sadrazamlar, şeyhülislam, şairler, müftüler ve paşaların yanında şairler kendilerini de övmüşlerdir. Gazelin zeyl kısmı, muhteva bakımından övülen kişilerin mevkileri ve özellikleri göz önünde bulundurularak düzenlenmiştir. Şairler, övdükleri kişilerin adalet, cömertlik, iyilikseverlik, iyi huylu oluş, üslubunun mükemmelliği gibi vasıflarını ön plana çıkarmışlardır (Turan 2005: 55-56).

Divan edebiyatında nazım şekillerine dair ayrıntılı bir incelemede bulunan ve nazım şekilleriyle ilgili birtakım problemlere çözümler getiren Cemal Kurnaz ve Halil Çeltik, nazım şekillerine dair yazdıkları eserde müzeyyel gazel konusunda farklı bir yaklaşımda

bulunmuşlardır. Bu yaklaşımda dikkati çeken, müzeyyel gazelin Dilçin'in de belirttiği gibi kasideye yakın bir tarafının olduğu vurgusudur. Ancak Kurnaz ve Çeltik, farklı olarak hangi şiirlere müzeyyel gazel, hangilerine kaside denilmesi gerektiği konusunda bir ölçüt sunmuşlardır: “Gazelin mahlas beyti genellikle makta denilen son beyittir. Bu nedenle de mahlas beyti o gazelin bittiğini, tamamlandığını gösteren bir işaret olarak kabul edilmiştir. Bazen şairler mahlas beytinden sonra şiire birkaç beyitlik bir övgü, methiye bölümü ilave ederler. Bu durumda gazelin ilk kısmında bir konu, mahlastan sonraki kısmında bir övgüden oluşan başka bir konunun işlendiği, anlam bakımından iki bölümlük bir şiir meydana gelir. Böyle gazellere zeyl yapılmış, eklenmiş, ekli gazel anlamında müzeyyel gazel denilmektedir. Eğer bu övgü beyitlerinden sonra bir iki beyitlik bir de dua bölümü bulunursa o gazele kaside denir (Kurnaz-Çeltik 2010: 81).” Bu açıklamadan anlaşılacağı üzere Kurnaz ve Çeltik, eklenen mısraların yalnız methiye olması durumunda bu şiirin müzeyyel gazel olacağını, dua bölümü taşıması durumunda ise kaside denileceğini belirtmektedir. Çavuşoğlu da (1986: 22) methiye ve dua bölümlerinin kasidelerde hiç eksik olmadığını vurgulayarak bu iki bölümün şiirin kaside olarak nitelendirilmesinde ne denli önemli olduğunu ortaya koymuştur. Yaşar Aydemir (2002: 157) ise bir şiirin kaside olabilmesi için biri maksut bölümü olmak üzere en az iki bölümünün bulunması gerektiğini belirtmiştir.

Kurnaz ve Çeltik'e göre, şekil bakımından gazel, müzeyyel gazel ve kaside farklı şiirler değildir. Bu şiirleri, biçim bakımından birbirinden kesin olarak ayırmamızı sağlayacak elimizde yeterli ve geçerli bir ölçümüz yoktur. Bu üç şiir arasında şekil bakımından belirleyici farkların bulunmaması, divanlarda müzeyyel gazel denilen şiirlerle kasidelerin karıştırılmasına ve bu şiirlerin farklı bölümlerde yer almasına neden olmuştur. Burada dikkat edilmesi gereken husus, gazelde bir konunun işlenmesi, müzeyyelde buna birkaç beyitlik bir övgünün eklenmiş olmasıdır. Bir şiirin kaside olması için kaside kelimesinin anlamına uygun olarak özel bir kasıtle, maksatla yazılmış bir bölüm ile dua olmak üzere en az iki bölümün bulunması gerekir. Bu bölümler yoksa o şiir müzeyyel gazel; maksat ve dua varsa kaside olarak anılır (Kurnaz-Çeltik 2010: 81-82). Kurnaz ve Çeltik paralelinden bir yaklaşımda bulunan ancak bazı yönlerden onlardan ayrılan Osman Ünlü (2012: 33-53), müzeyyel gazelin kaside-beç(ç)e bağlamında ele alınabileceğini söyler. Kaside-beç(ç)e, normal kasidelerden kısa, gazellerden daha uzun olan nazımlar için kullanılmış, “kaside yavrusu, küçük kaside” anlamlarına gelen bir terimdir. Ünlü'ye (2012: 39) göre müzeyyel gazellerin mahlas beytine kadar olan kısımlarına tegazzül olarak bakıldığında, tac-beyitten sonraki beyitlerin de tegazzülden sonraki bölümler olarak adlandırılması mümkündür. Başka bir ifadeyle müzeyyel gazeller, nesibi olmayan ve tegazzülle başlayan kasideler olarak da görülebilir.

Müzeyyel gazeller daha çok mutasavvıf şairlerde karşımıza çıkmaktadır (Kurnaz-Çeltik 2010: 83). Gazeller, divan edebiyatın geleneksel yapısını devam ettirdiği dönemlerde başlıksız şiirlerdir. Ancak bazı şairler müzeyyel gazellerine başlık koymuşlardır. Bunlardan örneğin Nâilî Divanı'ndaki 63. gazel “Müzeyyel Der-hakk-ı Nakîbü'l-eşrâf Kudsi-zâde Efendi” başlığını taşımaktadır. İzzet Ali Paşa Divanı'nda da 67. gazel “Gazel-i Müzeyyel” başlığını taşımaktadır (Ünlü 2012: 40). Şeyhülislam Bahâyî ve Bosnalı Sâbit gibi şairler de yazdıkları müzeyyel gazelerde övecekleri kişinin ismini, Farsça bir başlıkla belirtmişlerdir (Turan 2005: 56).

Divan edebiyatında önemli sayıda müzeyyel gazel yazarlardan biri de Şeyhülislam Yahya'dır. On yedinci yüzyıl şairlerinden olan Yahya'nın, divanının gazeller bölümünde başlıksız ama

hepsi şairin yaşadığı dönemdeki Osmanlı hükümdarlarına yazdığı 19 müzeyyel gazeli vardır¹. Şairin ayrıca gazelleri arasında konusu methiye olan ve yaşadığı dönemdeki Osmanlı hükümdarlarını (Sultan Ahmed, IV. Murad, Sultan Osman) methettiği 11 gazeli daha vardır². Bu gazeller, şekil olarak müzeyyel gazel görünümünde olmadığı için incelemeye dâhil edilmemiştir³.

2. Yahya'nın müzeyyel gazellerinin şekil özellikleri

Müzeyyel gazel, şairin mahlasını söyledikten sonra övgü amaçlı bir veya birkaç beyit eklemek suretiyle meydana getirdiği gazeller için kullanılmıştır. Kaynaklarda ittifak hâlinde eklenen beyit veya beyitlerin mahlas beytinden sonra yer alması gerektiği vurgulanmıştır. Yahya'nın on dokuz müzeyyel gazeline bu yönden bakıldığından şöyle bir tablo ortaya çıkmaktadır:

Tablo 1: Yahya'nın Müzeyyel Gazellerinin Şekil Özellikleri				
Gazel	Beyit sayısı	Şairin mahlasının yer aldığı beyit numarası	Memduhun adının yer aldığı beyit numarası	Eklenen mısra sayısı
G. 18	6	5	4	1
G. 53	6	5	5	1
G. 64	7	5	6	2
G. 105	7	5	5	2
G. 124	7	5	6	2
G. 133	6	5	6	1
G. 152	6	5	Yok	1
G. 153	6	5	6	1
G. 184	6	5	6	1
G. 202	7	5	6	2
G. 241	7	5	Yok	2
G. 244	7	5	6	2
G. 249	6	5	5	1
G. 295	7	5	7	2
G. 317	7	5	6	2
G. 337	9	5	8	4
G. 341	7	5	6	2
G. 361	6	5	5	1
G. 388	7	6	7	1

¹ Divan şiirinde müzeyyel gazeller üzerine bir tez hazırlayan H. Kübra Özçelik (2014), söz konusu çalışmasında Şeyhülislam Yahya'nın 20 müzeyyel gazeli olduğunu söylemektedir. Tarafımızca tespit edilen 19 müzeyyel gazel, araştırmacınının ile aynıdır. Ancak araştırmacınının müzeyyel gazel olarak yer verdiği 293 numaralı gazel şeklen bir müzeyyel gazel olmayıp şairin başka gazellerinde de görülen maktada padişahı zikrettiği gazellerden biridir. Bu sebeple müzeyyel gazel olarak değerlendirilmemiştir.

² Bk. G. 15, G. 29, G. 43, G. 74, G. 138, G. 245, G. 293, G. 311, G. 352, G. 399, G. 441.

³ Yahya'nın bu yapıdaki gazelleri küçük kasideleri andırmaktadır. Nitekim Çeltik (2013: 144-145) de Yahya ile birlikte farklı şairlerden seçtiği birim sayısı az olan, methiye ve dua gibi beyitler ihtiva eden bazı gazellerin şekil ve tür olarak küçük bir kasideden hiçbir farkı olmadığını belirtir.

Tabloya bakıldığında Yahya'nın beyit sayısı altı olan 8 müzeyyel gazel, beyit sayısı yedi olan 10 müzeyyel gazel ve beyit sayısı dokuz olan 1 müzeyyel gazel yazdığı görülmektedir. Şair, daha çok altı ve yedi beyitli müzeyyel gazeller yazmıştır. Yahya'nın en uzun müzeyyel gazeli ise dokuz beyitten oluşmaktadır.

Müzeyyel gazelerde şairlerin mahlasını söyledikten sonra bir veya birkaç beyit ekledikleri ittifakla vurgulanmıştır. Yahya'nın müzeyyel gazellerine bu doğrultuda bakıldığında şairin mahlasını söyledikten sonra daha çok bir ve iki beyit eklediği görülmektedir. Yahya'nın bir beyit eklediği 9 müzeyyel gazeli, iki beyit eklediği 9 müzeyyel gazeli ve dört beyit eklediği 1 müzeyyel gazeli vardır. Uzun müzeyyel gazeller yazmayan şairin, eklediği beyit sayısı da az olmuştur.

Müzeyyel gazelerde ittifakla vurgulanan, mahlas beytinden sonra övgü amaçlı bir veya birkaç beyit eklenmesi, şairin mahlasını kullanma zarureti başka bir ifadeyle araştırmacının mahlas beyti yer alan ve bu beyitten sonra eklenen beyitlerin olduğu şiirleri müzeyyel gazel olarak nitelendirmesi mecburiyetini doğurmuştur. Kurnaz ve Çeltik (2010: 84), bu konuda övgü içeren beyitlerin mahlastan önce veya sonra yer almasına bakılmaksızın kasidenin bölümlerini içermeyen bu şiirlerin hepsine müzeyyel gazel demenin daha doğru olacağını belirtmiştir. Mahlassız gazel mümkündür. Sonunda övgü beyitleri bulunan bir gazelde mahlas yoksa bu şiire hangi sıfat verilecek; müzeyyel mi mutavvel mi? Nazım şeklini belirleyen unsur mahlas olmadığına göre sonunda methiye bulunan gazellere mahlası olsun olmasın, müzeyyel denmelidir (Kurnaz-Çeltik 2010: 84). Yahya'nın mahlas kullanmadığı müzeyyel gazeli yoktur. Şair, 18 müzeyyel gazelinde mahlasını beşinci beyitte, 1 gazelinde ise altıncı beyitte kullanmıştır. Yahya 2 gazel hariç 17 müzeyyel gazelinde memduhun adını da zikretmiştir. Yahya, 4 gazelde hem kendi adına hem de memduhun adına aynı beyitte, 12 gazelde memduhun adına mahlas beytinden sonra, 1 gazelde ise mahlas beytinden önce yer vermiştir. Yahya'nın müzeyyel gazelleri bir başlık taşımamaktadır. Ancak memduhun adına yer vererek şair, şiirinde kimi övdüğünü göstermiştir. Memduhun adına yer vermediği 2 gazelinde ise memduha dair kullanılan sıfatlardan hareketle övülenin padişah olduğu bellidir.

Müzeyyel gazelerde şiirin yazıldığı aruz kalıbının belirleyici bir yanı yoktur. Nitekim Yahya da 19 müzeyyel gazelinde dokuz farklı aruz kalıbı kullanmıştır. Şairin müzeyyel gazellerinde kullandığı aruz kalıpları şunlardır:

Aruz kalıbı	Yazılan müzeyyel gazel sayısı
mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün	4
fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün	4
feilâtün feilâtün feilâtün feilün	3
mefûlü mefâilün faûlün	2
müstefilün mestefilün müstefilün müstefilün	1
müstefilün faûlün müstefilün faûlün	1
müstefilâtün müstefilâtün	1
mefûlü fâilâtü mefâilü fâilün	1
mefûlü mefâilü mefâilü faûlün	1
fâilâtün fâilâtün fâilün	1

3. Yahya'nın müzeyyel gazelerinde muhtevanın ve eklenen beyitlerin kaside bağlamında taşıdığı özellikler

Yahya'nın mahlasını söyledikten sonra bir veya birkaç beyit ekleyerek meydana getirdiği müzeyyel gazelerde eklenen mısralar hem müzeyyel gazel hem de kaside veya kaside-beç(ç)le bağlamında değerlendirildiğinde bazı dikkat çekici sonuçlara ulaşılmaktadır. Aşağıda Yahya'nın müzeyyel gazelerindeki beyitlerinin klasik bir kasidenin bölümlerine göre taşıdığı özellikler gösterilmiştir:

Gazel	Nesip	Methiye	Fahriye	Dua
G. 64	✓	✓		
G. 124	✓	✓		
G. 184	✓	✓		
G. 361	✓	✓		
G. 244	✓		✓	
G. 152	✓		✓	
G. 53	✓			✓
G. 388	✓			✓
G. 295	✓	✓	✓	
G. 317	✓	✓	✓	
G. 153	✓	✓	✓	
G. 133	✓	✓	✓	
G. 18	✓	✓		✓
G. 202	✓	✓		✓
G. 241	✓	✓		✓
G. 249	✓	✓		✓
G. 337	✓	✓		✓
G. 341	✓	✓		✓
G. 105	✓	✓		✓

Tabloya bakıldığı zaman Yahya'nın 4 müzeyyel gazeli dışında diğer tüm müzeyyel gazelerinde methiye konulu beyitlere yer verdiği görülmektedir. Yahya bu 4 gazelin 2'sine fahriye konulu beyitler, 2'sine ise dua beyitleri eklemiştir. Bu da müzeyyel gazelerde her zaman methiye konulu mısralar eklendiği bilgisinin en azından eksik ve kısmen hatalı olduğunu göstermektedir. Fahriyeler şayet şairin kendisini methettiği mısralar olarak kabul edilirse müzeyyel gazellere eklenen mısraların bir yönüyle övgü konulu olduğu bilgisi tekrar geçerli kabul edilebilir. Yahya'nın müzeyyel gazelerinde farklı yapılar karşımıza çıkmaktadır. Şair, 4 gazeline sadece methiye konulu mısralar eklemiştir. Bu mısralar padişahın övüldüğü mısralardır. Şair, 2 müzeyyel gazeline ise fahriye konulu beyitler eklemiştir. Bu eklenen beyitler, geleneksel fahriyeler bağlamında değerlendirildiğinde hem şairin kendisini övdüğü hem de memduh karşısında acizliğini gösterdiği beyitlerdir. Özellikle şairin memduh karşısında acizini itiraf ettiği ve dolaylı olarak ondan yardım umduğu fahriyelerde otorite yani memduh da dolaylı olarak övülmüş olunmaktadır. Bu sebeple Yahya'nın eklediği beyitlerin fahriye de olsa bir yönüyle övgüye uzandığı görülmektedir.

Yahya, 2 gazelde dua konulu beyitler eklemiştir. Bu dua beyitlerinin ilk veya ikinci mısraları kısmen methiye özelliği de taşımaktadır. Zira şair, memduhuna dua ederken onu övgü dolu bazı sıfatlarla anmaktadır. Yahya'nın müzeyyel gazellerinin 4'ünde ise methiye ve fahriye konulu beyitler birlikte görülmektedir. Bu gazelerde bir kasidenin altı bölümünden üçünün "nesip (giriş), methiye, fahriye" varlığı söz konusudur. Kurnaz ve Çeltik (2010: 83), bu tarz müzeyyel gazelerde methiyeye duanın da eklenmesi durumunda şiirin kaside olacağını söylemektedir. Yahya'nın, Kurnaz ve Çeltik'in bu tasnifine giren 7 müzeyyel gazeli vardır. Yahya'nın müzeyyel gazellerinde en fazla kullandığı yapı budur. Şair, giriş bölümünden sonra mahlasını söylemektedir. Mahlastan sonra ise methiye ve dua konulu beyitler ekleyerek gazeli küçük bir kasideye dönüştürmektedir. Yahya'nın bu şekilde müzeyyel gazeli görünümünde olan ancak klasik bir kasidenin ortalama uzunluğunu taşımayan şiirleri, kaside bağlamında da değerlendirilebilir. Aslında divan edebiyatında gazel ve kaside arasında şekle dayalı hiçbir fark yoktur. Her iki şiir de tek kafiyeli olup beyit esasına dayalıdır. Her iki şekilde de aynı kafiye sistemi vardır. Her iki şiirde de ilk beyit matla, son beyit makta olarak isimlendirilmiştir. Şairler gazelde mahlaslarını mahlas-hanede, kasidede tac-beyitte söylemişlerdir. Gazelin en güzel beyti, beytü'l-gazel; kasideninki beytü'l-kasiddir. Hatta her iki şeklin Arap edebiyatında doğuş hikâyesi de birbiriyle ilişkilidir. Kasidede şairler bazen matlaı yenileyerek bir gazel söylemişler, böylece tegazzül denilen bir bölümle kasidede gazele yer vermişlerdir. Bu iki şekil arasında ancak tematik bir farktan bahsedilebilir ki bu da hem methiye konulu gazellerin hem de müzeyyel gazellerin varlığı ile geçerliliğini yitirmektedir. "*Nazım şekillerini belirleyen formal özellikler ise kasidenin uzun bir gazelden ayrılması mümkün değildir. Lakin kasidelerin bir kasıtle yazıldığı dikkate alındığında bu nazım şeklini sadece formal özelliklerin değil belki ondan da fazla tematik kurgunun belirlediği görülür. Bir sıra dâhilinde belli bölümlerden oluşması ve bir önemli varlığı methetmesi beklenen kaside, bu tematik nitelikleriyle daha çok bir tür özelliği taşır (Özgül 2006: 207).*"

Kasideyi gazelden ayrı kılan unsurun bölümleri olduğu söylendiğinde müzeyyel gazellerin âdeta küçük birer kaside gibi kasidenin bölümlerini de ihtiva ettiği görülmektedir. Örneğin Yahya'nın şu müzeyyel gazeli gerek tema gerekse form bakımından klasik bir kasideden hiçbir fark taşımamaktadır:

Yine der-kâr olsa dâmân-ı nesîm-i nev-bahâr
Yine gülşende tutuşsa âteş-i şevk-i hezâr

Verd-i ra'nâ bezmi germ-â-germ idüp gülzârda
Tutsa elde âteşîn bâdeyle câm-ı zer-nigâr

Sâye-i evrâkdan eşcâr kursa dâmlar
Olsa sahn-ı bâğda ayş u safâ mürgi şikâr

Devlet-i sermâ ki buz üstindedür bulur şikest
Hüsrev-i nev-rûz ider cünd-i şitâyı târ-mâr

Bûy-ı gülle 'âlemi tatyîb ider Yahyâ sabâ
Nîtekim hulk-ı kerîm-i pâdişâh-ı kâm-kâr

Hazret-i Sultân ‘Osmân Hân-ı ‘âlî-kadr kim
İbtihâc eyler bahâr-ı devletiyle rûzgâr

Devha-i ikbâl ü bahtun ser-bülend itsün Hudâ
Her diyâr olsun zilâl-ı re’fetünden hissedâr (G. 105)

Yukarıdaki müzeyyel gazel yedi beyitten oluşmaktadır. Gazelin ilk dört beytinde baharın gelişi anlatılmaktadır. Şair, beşinci beyitte mahlasını kullanmıştır. Aynı zamanda bu beyitte bahar ile Sultan Osman arasında münasebet kurulmuştur. Altıncı beyitte Sultan Osman övülmüş, yedinci beyitte Sultan Osman için duada bulunulmuştur. Gazel bu yönüyle âdeta minyatür bir kaside gibidir. Şiirin ilk dört beyti, nesip bölümü olup nesibin konusu ise bahariyyedir. Beşinci beyit girizgâh özelliği taşımaktadır. Altıncı beyit methiye, yedinci beyit duadır. Şair, ilk dört beyitte baharın gelişini; gül ve bülbüldeki değişiklik, ağaçların yapraklanması, kış ve ilkbahar mücadelesi, yeme içme ve eğlence zamanının gelmesi gibi klasik bahariyyelerde görülebilecek bir tarzda anlatmıştır. İlkbaharın hafif hafif esen rûzgârının eteği yine zuhur etse, bülbülün neşesinin ateşi yine gül bahçesinde tutuşsa. Gül-i rana, gül bahçesinde meclisi sıcacık edip ateş gibi şarapla altınla işlenmiş kadehi elinde tutsa. Ağaçlar yaprakların gölgelerinden tuzaklar kursa, bahçede yiyip içme kuşu av olsa. Kışın hükümrânlığı buz üstündedir, kırılır; ilkbahar hükümdarı kış askerini darmadağın eder. Beşinci beyitte Yahya, mutlu padişahın cömertlik tabiatının yansıması olarak bahar rûzgârının gülün kokusuyla âlemin gönlünü hoş eylediğini söyler. Derecesi ve kıymeti yüksek Sultan Osman’ın devletinin baharıyla rûzgârın gönlünün açıldığını, bolluk verdiğini söyleyen şair, bu beyitte bahariyyenin muhtevasına uygun gelecek şekilde sultanı metheder. Müzeyyel gazelin son beyti dua beytidir. Bu beyitte de Yahya bahariyyenin muhtevasına uygun düşen bir duada bulunur. Şair, Allah’tan Sultan Osman’ın ikbal ve bahtının büyük ağacının başını yüksek etmesini, böylece her memleketin onun merhametinin gölgesinden faydalanmasını diler. Görüldüğü gibi bu şiir şekil, tema ve bölüm olarak klasik bir kasideden farklı değildir. Sadece birim sayısı klasik bir kasideye göre daha azdır.

Yahya’nın aşağıdaki müzeyyel gazeli de yedi beyitten oluşmaktadır. Şair, ilk dört beyitte bahar mevsiminden ve işretten bahsetmiştir. Beşinci beyitte kendi şairliğinden bahseden şair, altıncı ve yedinci beyitte Sultan Osman’ı övmüştür. Yahya’nın bu müzeyyel gazeli de nesibinde baharın anlatıldığı, fahiye ve methiye bölümlerinin yer aldığı bir kaside gibidir. Şiirde yalnız dua bölümü yoktur. Şair, ilk dört beyitte baharın gelişini anlatmıştır. Sümbüller, güller açmış; yeryüzü ilkbaharın güzellikleriyle bürünmüş, işret vakti gelmiş, işret meclisleri kurulmuştur. Sümbül, yeryüzünü gökyüzüne benzetmiştir. Yeryüzü gönül çeken bir resim gibi olup zamana uygun düşmüştür. Gül dalı üzerinde gonca bülbülün gönlüne, her taze gül-i rana ise gönül alan sevgiliye dönmüştür. Meclis, gece vakti kadehin ışığıyla aydınlık olmuştur. Geceye ait şarap/geceden kalma şarap muma gerek koymamıştır. Meyhane köşesinde parasız rint, güçsüz/parasız/sarhoş bir şekilde şarap kadehi elinde Cem gibi yiyip içmektedir. Bu beyitten sonra Yahya sözü kendi şairliğine getirir. Şair, belagat ipine inci ve elmas dizse dahi cihani zapt eden hükümdarın şiirine benzer şiir yazamayacağını söyler. Burada sultanın şairlik yönünü vurgulamak isteyen Yahya, fahriyelerde görüldüğü üzere kendi şairliğinin onun yanında hiç olduğunu vurgular. Bu, bir yönüyle de sultanın şairliğine methiye. Şair, bu beyitten sonra doğrudan Sultan Osman’ı methetmeye başlar. Sultan Osman gaza hikâyelerinin, savaşların atasıdır. Rüstem gibi hâller ona Allah’ın bir vergisidir. Sultanın öfke rûzgârı bir kere şaire değdiğinden beri şairin söğüt ağacı gibi titremediği bir an yoktur.

Sahn-ı zemîni sünbül benzetdi âsmâne
Bir nakş-ı dil-keş olup uydu zemîn zamâne

Şâh-ı gül üzre gonce döndi dil-i hezâra
Her tâze verd-i ra'nâ mahbûb-ı dil-sitâne

Pür-nûr idi ziyâ-yı câm ile gice meclis
Komamış idi hâcet şem'e mey-i şebâne

Mey-hâne gûşesinde bî-mâye rind-i müflis
Câm-ı şarâb elinde 'işret ider Cemâne

Silk-i belâgat üzre dürr ü güher dizersen
Yahyâ nazîr olur mı nazm-ı cihân-sitâne

'Osmân Hân-ı Gâzî sultân ebu'l-megâzî
Kim dâd-ı hakdur ana evzâ'-ı Rüstemâne

Bir dem mi var ki olmaz mânend-i bîd lertzân
Bir kerre bâd-ı hışmı tokunmağ ile bana (G. 317)

Yahya'nın aşağıdaki şiiri, Sultan Ahmed'e yazılan altı beyitlik müzeyyel bir gazeldir. Şairin müzeyyel gazeli, kasidenin çeşitli bölümlerini ihtiva etmesiyle minyatür bir kasideyi gibidir. Gazelinin ilk üç beyti sefer-nâme veya şitaiyye konulu nesip bölümünü andırmaktadır. Daha sonraki beyitte methiyeye başlayan şair, beşinci beyitte de sultanı övmeye devam eder. Şair, gazelinin son beytinde sultan için duada bulunur. Bu yönleriyle müzeyyel gazel nesip, methiye ve dua bölümlerini içeren bir kasideden farksızdır. Sultan Ahmed, kış mevsiminde tahta çıkmıştır. Sultanın tahta çıkışını şair, güneşin değişmesi âdeta kendisini öne alması olarak görür. Başka bir ifadeyle sultanın tahta çıkışıyla güneş âdeta tabiatını değiştirerek kışın ortaya çıkmıştır. Güzellik güneşi veya sultanın yüzünün güneşi dünyaya baharı getirmiştir. Şair, ilkbaharın başlangıcı kabul edilen nevrusa kadar beklemeleri durumunda ise hâllerinin harap olacağını belirtir. O, halkın seçkini olan sultan kışın yolculuğa, savaşa çıkmıştır. Bu sebeple o padişahın ayağına güneşten üzengi gerektir. Buraya kadar olan kısım ilk beyitte bariz bir şekilde sultanın tahta çıkışını anlattığı için bir yönüyle cülusiyye konulu nesip sayılabilir. Başka bir yönden de bu üç beyit padişahın sefere çıkışını konu alan sefer-nâme konulu nesip kabul edilebilir. Bir başka yönüyle ise şitaiyye olarak nitelendirilebilir. Zira şitaiyyelerde memduhun makama gelmesiyle kışın etkisini kaybettiği, baharın yaşandığı genel bir muhteva olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bölümden sonra şair, sözü Sultan Ahmed'e ve onun adına getirir. Sultan Ahmed'in çevik atının tırnağına genci yaşlısı herkes yüzünü sürmeye can atmaktadır. Bu zümrenin içinde gönül temizliği ile seçkin ve önce olan Yahya; felek makamlı yüce padişahın kölesi, zavallı biridir. Bu beyit türlü yönlerden hem methiyeye hem de fahriyeye dâhil edilebilir. Methiyeye dâhil edilebilir çünkü sultanın felek mertebeli, yüce olduğu söylenerek sultan övülmüştür. Fahriyeye dâhil edilebilir çünkü şair kendisini padişahın atının tırnak izlerine yüz sürenler arasında bu işi gönül temizliği ile yapanların seçkini ve en önde olanı olarak görerek kendisini övmüştür. Bu, bir yönüyle klasik fahriyelerde görülen bir uygulamanın da yansımasıdır. Kendisini seçkin ve önde olmakla öven şair, padişah karşısında hakir bir kul olduğunu söyleyerek aczini ifade etmiştir. Bu beyit de

klasik kasidelerde methiyeye veya fahriyeye dâhil edilebilecek bir beyittir. Bu bölümden sonra şair, dua bölümüne geçmiştir. Şair, sultanın kullarına sayısız ihsanda bulunduğunu söyler. Allah'ın o padişaha hesapsız bir ömür vermesini diler. Görüldüğü gibi Yahya'nın bu gazeli -beşinci beyti fahriye kabul edersek- bir kaside de olması gereken dört bölümü de ihtiva etmektedir. Şiirin klasik kasidelerden farkı, bölümlerdeki beyit sayısının bir ikiyi geçmemesi yani birim sayısının daha az olmasıdır. Bu yönüyle Yahya'nın müzeyyel gazelleri minyatür kaside veya geleneğin tabiriyle kaside-i beç(ç)e kabul edilebilir.

Geldi şitâda tahtına sultân-ı kâm-yâb
Gûyâ takaddüm eyledi tahvîl-i âftâb

İtdi bahâr 'âlemi hurşîd-i tal'atı
Nev-rûza kalsa olur idi hâlimüz harâb

İtdi şitâda çünki sefer ol güzîn-i halk
Hurşîdden gerek ol şehün pâyine rikâb

Sümm-i semend-i Hazret-i Sultân Ahmede
Müştâk-ı rûy-mâl idi hakkâ ki şeyh u şâb

Ol zümrenün hulûs ile mümtâz u akdemi
Yahyâ kemîne bende-i şâh-ı felek-cenâb

Ol şeh 'atâyı kullarına bî-şümâr ider
Virsün o pâdişâha Hudâ ömr-i bî-hisâb (G. 18)

3.1. Nesip

Müzeyyel gazelerde şairin mahlasına yer verdiği beyte kadar olan kısımlar muhteva olarak bir kasidenin nesip bölümünden farklı değildir. Nesip, kasidelerin giriş bölümü için kullanılan bir terimdir. Divan edebiyatında yazılan kasideler incelendiği zaman kasidenin, nesibinde yer verilen konuya uygun olarak farklı isimlerle anıldığı görülmektedir. Bu yönüyle nesiplerde bir konu sınırlaması yapmak zordur. Ancak nesiplerde çoğunlukla şairlerin aşktan, aşkın verdiği acılardan, sevgilinin güzelliğinden ya da başka konulardan söz ettikleri; bağ, bahar, kış, yaz, ramazan, bayram tasvirleri yaptıkları görülmektedir. Konusu aşk ve sevgili olan bu başlangıç kısımlarına nesip, başka ve değişik konuları işleyen kaside başlangıçlarına teşbib adı verilmiştir (İpekten 1994: 28). Bununla birlikte anlam ve uygulama açısından teşbibin nesipten farkı yoktur (Saraç 2010: 22). Zamanla bu iki terim arasındaki anlam farkına bakılmaksızın nesip tercih edilir olmuştur.

Mine Mengi (2013: 170), nesibi kaside şairinin ustalık göstermesi beklenen ve ustalık gösterdiği bölüm olarak nitelendirir. Bu doğrultuda divan edebiyatının şiirsel gücünü oluşturan gazelin doğduğu ve yaşadığı bölüm olarak nesibi görür. Mengi (2013: 184)'ye göre nesip, tasvir ağırlıklı olması, kaside şairinin bilgi ve inceliklerini yansıtması, bu bağlamda gazelle olan ilişkisi, değişik konu ve anlatım biçimlerine yer vermesi, tarihî ve toplumsal bilgiler taşıması gibi nedenlerle kasidenin en önemli bölümüdür. Kasidenin bu önemli bölümünde bir konu genişliği dikkati çekmektedir. Aydemir (2002: 145-146), kasidelerin nesiplerinde ele alınan konuları şöyle özetlemektedir: "*Nesib (ya da teşbib) bölümü, genellikle*

şairin maksadına geçmeden önce sanat gücünü sergilediği, felekten, talihten yakındığı, memduhunun makama gelişinden duyduğu sevincin ifade edildiği; bahardan, bayramdan, kıştan, temmuzdan, eğlenceden bahsettiği ve bunların tasvirini yaptığı; kimi zaman da aşktan, aşkın acılarından, sevgilinin güzelliğinden, içkiden ya da içkinin keyfiyetinden; yapılan yeni bir kasrın, köşkün, bahçenin, caminin, herhangi bir savaşın veya savaş hazırlığının, savaşta etkin rol oynayan atların tasvirinin yapıldığı; nadir olarak da felsefi bir düşüncenin dile getirildiği bir bölümdür.”

Yahya'nın müzeyyel gazellerinin ilk beyitleri de nesip bölümünden farksızdır. Şair, çoğunlukla nesipte âşıkâne ve rindâne beyitlere yer vermiştir. Bazı beyitlerde baharın gelişi anlatılmaktadır. Şair, şu beytinde keder ve gam köşesinde zayıf ve takatsiz kaldığını söyler. Sakiden kadehi sunarak derdine derman olmasını ister:

Künc-i gam u endûhda kaldık za'îf u bî-mecâl
Sâkî getir sun sâgarı kim derde dermân kendidür (G. 64/4)

Şair, başka bir beytinde meclisi süsleyen mum misali neden yanıp yakılmadıklarını sorar. Şairin gönlü birdenbire ateş gibi kırmızı bir yanağa düşmüştür:

Şem'-i bezm-ârâ gibi niçün yanup yakılmazuz
Nâ-gehân bir âteşîn ruhsâra düşdi gönlimüz (G. 153/2)

Şair, baharın gelmesini ister. Şair, bahar geldiğinde sakinin yine eline şarap kadehi almasını, kadehten damlaların saçılmasını, çimenin yer yer lale bahçesi olmasını diler.

Ele câm-ı şarâb alsan yine sâkî bahâr olsa
Saçılsa cur'alar yer yer çemenler lâlezâr olsa (G. 361/1)

Bu örneklerden de anlaşılacağı üzere Yahya'nın müzeyyel gazellerinin mahlas beytinden önceki beyitleri, klasik bir kasidenin nesibinden farksızdır. Yukarıda baharın gelişini anlatan beyte herhangi bir bahariyyede pekâlâ rastlanabilir.

3.2. Methiye

Bir kasidenin en esaslı bölümü methiyedir. Zira kaside belli bir niyetle yazılan şiir olarak daha çok methiye yönüyle ön plana çıkmıştır. Gerek tevhit, münacat, na't türünde yazılmış kasidelerde gerekse herhangi bir şahsa sunulmak üzere yazılanlarda bazı bölümler olmasa da methiye/maksut her zaman yer almıştır. Müzeyyel gazelerde de çoğunlukla methiye görülmektedir. Yahya, yazdığı 19 müzeyyel gazelin 15'inde methiyeye yer vermiştir. Şair, müzeyyel gazelerinde 26 beyitte methiye yapmıştır.

Divan edebiyatında bir devlet adamına sunulmak için yazılan kasidelerin methiye bölümlerinde bazı ortak yönler rastlamak mümkündür: Her şeyden önce şairler methiyede devlet adamını belli yönlerden övmüşlerdir. Bunlar daha çok onun savaşıllığını, cömertliğini, âlimliğini, adaletini, varsa şairliğini, dönemindeki huzur ve güven ortamını ön plana çıkaran övgülerdir. Bu övgülerde şairler, memduhu çoğunlukla İran mitolojisinden olmak üzere farklı alanlarda toplumca bilinen tarihî ve efsanevî zirve isimlerle mukayese etmişler, memduhun onlardan üstün olduğunu vurgulamışlardır. Methiyeler ideal bir devlet adamının vasıflarını gösteren metinler olarak da değerlendirilebilir. Müzeyyel gazelerde yer alan methiye beyitleri de kasidelerdeki methiyeler ile aynı düzlemde. Yahya, müzeyyel gazelerinde memduhunu yukarıda zikredilen yönlerden övmüştür. Şair, şu beyitlerde memduhlarının savaşıllığını ön plana çıkarmıştır. İlk örnekte Sultan Osman'ı gaza hikâyelerinin, savaşların atası olarak gören

şair, Rüstem gibi hâllerin ona Allah'ın bir ihsanı olduğunu belirtir. Burada şair, İran'ın mitolojisinden kahramanlığı ve savaşçılığı ile meşhur Rüstem'i, Sultan Osman'ın savaşçılığını ortaya koymak için mukayesede kullanır. İkinci örnekte şair Sultan Murad'ın gazi denilmeye layık olduğunu söyleyerek onun savaşçı yönünü vurgular.

'Osmân Hân-ı Gâzî sultân ebu'l-megâzî
Kim dâd-ı hakdur ana evzâ'-ı Rüstemâne (G. 317/6)

Sultân Murâd-ı Gâzî ki hakkâ
Gâzî dinilmek anlara lâyük (G. 184/6)

Yahya'nın methiyelerinde övdüğü kimselerin ön plana çıkardığı yönlerinden biri de onların şairliği olmuştur. Şairin müzeyyel gazellerinde ismini zikrettiği hem Sultan Osman hem de Sultan IV. Murad aynı zamanda şair olan padişahlardandır. Sultan Osman, Fârisî; Sultan Murad, Murâdî mahlasıyla şiirler yazmıştır. Şair, her iki padişahın bu yönünü müzeyyel gazellerinin methiyelerinde vurgulamıştır. Yahya, Sultan Osman'a layık bir şiir demenin mümkün olmayacağını söyler. Yahya'nın değersiz sözleri, şanı yüce Sultan Osman'ın şiirlerinin halis, güzel incisine benzemez. Yüzlerce şükür olsun ki Sultan Osman yaratılışın kuvvetiyle söz ülkesini de Osmanlı ülkesine dâhil etmiştir. Lezzet ehli zevk sahipleri şarap minnetini çekmez. Zira aynı nitelik yüce sultanın şiirinde de vardır:

Yahyâ ne mümkün bir şi'r dimek
Sultân-ı 'âlî-mikdâra lâyük (G. 184/5)

Nice benzer bu hazef-pâreleri Yahyânun
Dür-i pâkîze-i nazm-ı şeh-i 'âlî-şâna (G. 341/5)

Kuvvet-i tab'la sad şükr ki ilhâk itdi
Suhan iklimini de memleket-i 'Osmâna (G. 341/6)

Mezâk erbâbı sahbâ minnetin şimden girü çekmez
Bu keyfiyyet ki var nazm-ı şehinşâh-ı mu'azzamda (G. 337/7)

Bu beyitlerde görüldüğü gibi Yahya, şiir de yazan Sultan Osman'ın bu yönünü methiyesine dâhil ederek klasik bir kaside çerçevesinde sultanı överken aynı zamanda ona şairliği yönünden de yaklaşmaya çalışmaktadır. Yahya, müzeyyel gazellerinde Sultan Murad'ın da şair yönüne seslenmiştir. Sultan Murad'ın şiirlerinde kendisine has özellikler vardır. Söz aynasını ancak cihanı gösteren yapmak olur. Şair nice güzel manalar hayal edebilir ancak zamanın şahı Sultan Murad gibi nazik edada söylemek mümkün değildir. İrfan denizi olan Sultan Murad'ın şiirinin incilerini kim görse inci saçan denizin onun benzeri olamayacağını söyler. Sultan Murad'ın şiir incisi şairin dilinden düşmez. Gerçekten o, yüce bir rütbeye düşmüştür:

Sözünde dâverâ insâf odur kim başka 'âlem var
Suhan mir'âtini ancak olur 'âlem-nümâ itmek (G. 202/6)

Nice pâkîze ma'nâlar hayâl itmek olur ammâ
Nice mümkün şeh-i devrân gibi nâzük-edâ itmek (G. 202/7)

Le‘âl-i nazmını kim görse dir ol bahr-i ‘irfânun
Ne mümkindür ola mânendi deryâ dür-nisâr olsa (G. 361/6)

Cenâb-ı Hazret-i Sultân Murâdun gevher-i nazmı
Dilünden düşmesün hakkâ ki ‘âlî pâye düşmüşdür (G. 124/6)

Yahya, müzeyyel gazellerinde tıpkı klasik kasidelerin methiyelerinde olduğu gibi sultanın bazen adaletini de söz konusu etmiştir. Şair, aşağıdaki beytinde Sultan Murad’ın adaletiyle dünyaya ışık veren olduğunu söyler:

Nâm ile Hazret-i Sultân Murâd-ı Gâzi
‘Adl ile mihr-i ziyâ-güster-i dünyâsın sen (G. 295/7)

Bilindiği gibi Osmanlı sultanları hilafet makamını da temsil etmektedirler. Dolayısıyla övgülerde onların manevî yönü de ön plana çıkarılmıştır. Aşağıdaki beyitte Yahya, Sultan Murad’ın hem din hem de devletin gül bahçesinin başını yukarı kaldıran servisi olduğunu söyler, onun din ve devlette en önde olduğu vurgular:

O serv-i ser-firâz-ı gülsitân-ı dîn ü devlet kim
Mübârek sâyesi a‘lâya vü ednâya düşmüşdür (G. 124/7)

Yahya, müzeyyel gazellerinde klasik kasidelerde olduğu gibi memduhunu överken onu kimi zaman tarihî, dinî ve efsanevî kişilerle, toplumca bilinen önemli isimlerle mukayese etmiştir. Şu beyitlerde Sultan Murad, Hz. İsa etrafındaki inanışlar doğrultusunda telmih içinde övülmüştür. Yahya, bunların birinde sultanın cömertliğini ve ihsanlarını vurgulamak için Hz. İsa telmihine yer verir. Şair, dünyanın hükümdarı olan Sultan Murad’ın hayat bahşeden lütfunu görünce onu ölümlere hayat veren Mesih’in nefesleri olarak nitelendirir. Yahya, farklı bir müzeyyel gazelinde yine Hz. İsa bağlamında benzer bir hayal kurarak bu sefer Sultan Osman’ı metheder. Şaire göre kıymeti yüce olan sultanın nefesleri Hz. İsa’nın nefesi gibidir. Sultan, gam ölümlerinde yeni bir hayat göstermiştir:

Lutf-ı cân-bahş-ı şeh-i ‘âlemi gördükde didüm
Mürdeye cân virür enfâs-ı Mesîhâsın sen (G. 295/4)

Dem-i İsâ mîdur enfâsı sultân-ı felek-kadrün
Hayât-ı nev nümâyân eyler oldı mürde-i gamda (G. 337/6)

Bu örneklerden de anlaşılacağı üzere müzeyyel gazellerdeki methiyeler şaire gazelini kaside işlevinde kullanmasında yardımcı olmaktadır. Her iki şekil arasındaki tematik ortaklıktan faydalanan şairin müzeyyel gazellerindeki methiyelerin görünümü, işlevi, dayandığı temel unsurlar, hayal dünyası ve söyleyiş özellikleri klasik bir kasideden farklı değildir.

3.3. Fahriye

Divan edebiyatında klasik kasidelerde fahriye iki şekilde karşımıza çıkmıştır: 16. yüzyıla kadar fahriye, şairlerin daha çok içinde buldukları zor durumdan, talihlerinden ve felekten yakındıkları bir bölüm olup şairin kendisini memduh yani otorite karşısında aciz gösterdiği, dolaylı olarak memduhtan yardım istediği bir bölüm olarak görülmektedir. 16. yüzyıldan itibaren özellikle de 17. yüzyılda Nef’î ile birlikte kasidelerde fahriye şairin kendisini söz ülkesinin otoritesi olarak gördüğü, kendi şairlik gücünü yansıtmak istediği, memduhun sıradan bir kimse tarafından övülmediğini belirttiği bir bölüm olarak görülmektedir. “Fahriye

övdüğü kişiye bir münasebetle kendi hâinden, maddî sıkıntılardan hak ettiği hâlde himaye görmeyişinden söz ederek şairin dolaylı bir şekilde maddî ve manevi yardım istediği bölümün zamanla kendisini övmek şeklini almasıdır (Çavuşoğlu 1986: 22).” Fahriye her ne kadar kaside nazım şeklinde karşımıza çıkan müstakil bir bölüm olsa da müzeyyel gazeller içinde de şairlerin fahriye yaptıkları beyit veya beyitlere rastlamak mümkündür. Ünlü (2012: 40), müzeyyel gazelerde fahriyeler üzerine yaptığı incelemede şu sonuca ulaşmıştır: “Edebî bilgilerin yer aldığı kaynaklarda müzeyyel gazellerin yazılma amacı methiye olarak belirtilmektedir. Ancak bu gazellerin bazılarını şairler yalnızca kendilerini övmek amacıyla kaleme almışlardır. Müzeyyel gazeller, tanımlarda yer aldığı gibi sadece methiye amacıyla kullanılmamış, şairler gazellerinin mahlas beyitlerinde sık sık yaptıkları gibi müzeyyel gazellerin zeyl beyitlerini de kendilerini övmek amacıyla kullanmışlardır.”

Yahya'nın müzeyyel gazellerinde otorite karşısında hem kendisini aciz gösterdiği hem de şiiri ve şairliğiyle övündüğü fahriye örneklerine rastlamak mümkündür. Şair, fahriyelerinde yardım dilerken yahut kendisini aciz gösterirken memduhunu da överek fahriye ve methiyeyi aynı beyitte iç içe sergilemiştir. Yahya, Sultan Osman için yazdığı müzeyyel gazelinde her iki fahriye şekline de yer vermiştir. Şair, sevgilinin lal renkli dudaklarının vafını söylese buna şaşırılmaması gerekir. Zira o, tatlı söyleyişli bir papağan gibidir. Şair, muradına ermiş Sultan Osman'a riyasızca dua eden hakir bir insandır. Gökyüzüne baş eğmeyen şair, Sultan Osman'ın eşiğinde ise yüz süren biridir. Şairin müzeyyel gazelinde görülen bu fahriyesi klasik bir kasidede görülenlerle aynı paraleldedir:

Yahyâ n'ola vâsf-ı la'lin itsem
Bir tûtî-i sükkerîn-edâyum

Sultân Osmân-ı kâm-yâba
Dâ'î-i hakîr-i bî-riyâyum

Baş eğmez isem de âsmâna
Şâhum işiğünde çehre-sâyum (G. 244/5-7)

Kendi şiirinin saf bir ayna olduğunu belirten şair, söz söyleme yaratılışına sahip papağana söz öğreten olduğunu söylerken gelenekte papağan-ayna münasebeti ve bu şekilde konuşma öğretilmesi bilgisinden faydalanır. Şair, kendi sözünü överek fahriye yapar:

Pâdişâhum nazm-ı Yahyâ saf bir âyînedür
Tûtî-i tab'-ı suhan-dâna suhan-âmûz olur (G. 133/5)

Yahya, kendisinin değersiz, çanak çömlek kırıntısı gibi olduğunu söylerken mücevherin kadrini padişahın bileceğini, bunun için gönlünün Hazret-i Hünkâr'ın eşiğine düştüğünü söyler. Burada şair kendisini memduhun karşısında değersiz gösterirken eski tarz fahriyelerin bir örneğini sunar. Ancak devamında mücevherin kadrini padişahın bileceğini söyleyerek kendisini mücevher olarak nitelendirir. Şairin gönlü padişahın eşiğine düşmüş, kırılmıştır ancak bu onun değerini düşürmeyecektir zira karşısında güherin kadrinin bilen bir padişah vardır:

Bir hâzef-pâreyse de Yahyâ güher kadrin bilür
Âsitân-ı Hazret-i Hünkâra düşdi gönlimüz (G. 153/5)

Yahya, kendi şairliğinden bahsederken şiir de yazan Sultan Murad'ın şairlik yönünü vurgulayarak onunla yakınlık kurmak istemiştir. Şair, belagat ipine inci ve elmas dizse dahi cihanı zapt eden hükümdarın şiirine benzer şiir yazamayacağını söyler. Yahya'nın bu tavrı şair yönü de olan padişahların şiirlerine nazire yazan divan şairlerinin bilindik tavrıdır. Burada dikkati çeken şairin naziresini müzeyyel gazel şeklinde yaparak şiirine âdeta küçük bir kaside görünümü de vermesidir. Böylece şair, hem padişahın şiirine nazire yazarak hem de bu naziresinde onu türlü yönlerden methederek ona yakın olmak veya onunla yakınlığını muhafaza etmek istemektedir:

Silk-i belâgat üzre dürr ü güher dizersen
Yahyâ nazîr olur mı nazm-ı cihân-sitâne (G. 317/5)

3.4. Dua

Klasik bir kasidede dua kasidenin sonunda yer alan, çoğunlukla fahriyeden sonra gelen, dinî türde yazılan kasidelerde ise maksut bölümüne eşlik eden önemli bir bölümdür. Dua, önemli bir bölümdür çünkü formal özelliği gazel ile aynı olan kasideye methiye yahut maksut bölümüyle birlikte tematik olarak kaside dememizi sağlamaktadır. Kurnaz ve Çeltik'e (2010: 81) göre müzeyyel gazelerde eklenen övgü beyitlerinden sonra bir iki beyitlik bir de dua bölümü bulunursa o gazele, kaside denir. Yahya, 7 müzeyyel gazelinde methiyeden sonra duaya yer vermiştir. Dua bölümlerinde şairler övdükleri kişi için iyi dilekte bulunurlar yani dua ederler. Memduhları için sağlık, uzun ömür, mutluluk; memduhlarının devletinin, tacının ve tahtının, makam ve mevkiinin sürekli olmasını dilerler. Divan şairleri arasında kasidelerinde dua etme edebî bir gelenek olmaktan öte yapılması gerekli ve yerine getirilmesi zorunlu bir farz gibi kabul edilmiştir (Dilçin 2010: 342-343).

Müzeyyel gazelerin hepsinde olmamakla birlikte bu gazelerde dua bölümü de bulunmaktadır. Yahya, yazdığı 19 müzeyyel gazelin 9'unda -bunların 7'sinde dua bölümü methiyeden sonradır- dua bölümüne yer vermiştir. Dua bölümü daha çok bir beyitten ibaretken yalnız bir örnekte iki beyittir. Müzeyyel gazelerdeki dua bölümü, klasik bir kasidedeki dua bölümünden sadece beyit sayısı olarak ayrılmaktadır. Klasik bir kasidede birkaç beyitten oluşan dua bölümü müzeyyel gazelerin beyit sayısının azlığına paralel olarak azalmıştır. Müzeyyel gazelerdeki dua beyitleri tıpkı kasidelerde olduğu gibi memduhun -ki Yahya'da yaşadığı dönemin Osmanlı padişahıdır- devletinin daim, saltanatının kaim, ömrünün uzun, saadetinin füzun, talihinin açık ve uğurlu olması şeklindedir. Yahya, müzeyyel gazelinin birinde memduhunun emrine tüm gök cisimlerinin (yıldızların) boyun eğmesi, devletinin ve talihinin sürüp gitmesi şeklinde dua eder:

Râm olup ecrâm-ı felek emrine
Devlet ü ikbâli ola müstedâm (G. 241/7)

Yahya, Sultan Ahmed'in kullarına sayısız ihsanda bulunduğunu söyler. Allah'tan da, o padişaha hesapsız ömür bağışlamasını diler:

Ol şeh 'atâyı kullarına bî-şümâr ider
Virsün o pâdişâha Hudâ ömr-i bî-hisâb (G. 18/6)

Yahya bir beyitte ihsanın Allah'tan olduğunu, kendilerine düşenin dua etmek olduğunu söyler. Şair, söz konusu beyitte Sultan Murad'ın devletinin sürüp gitmesini diler:

Devâm-ı devlet-i Sultân Murâdı isterüz Yahyâ
İnâyet Hazret-i Allâhdan bizden du'â itmek (G. 202/5)

Yahya'nın en fazla duada bulunduğu kişi 1618-1622 yılları arasında saltanatta bulunan Sultan Osman'dır. Sultan Osman'ın saltanat yıllarında Yahya herhangi bir bürokratik görevde değildir. 1617 yılında Rumeli Kazaskerliğinden ayrılan şair, Sultan Osman için yazdığı 7 müzeyyel gazelde diğer sultanlar için yazdığı müzeyyel gazellerden farklı olarak dua beyitlerine daha çok yer vermiştir. Sultan Ahmed ve Sultan Murad için yalnız birer beyitte açıkça duada bulunan şair, Sultan Osman için altı beyitte duada bulunmuştur. Yahya, Osmanlı'nın önderi olarak nitelendirdiği Sultan Osman'ın ömrünün uzun olması için duada bulunur. Şair aynı müzeyyel gazelin bir sonraki beytinde himmeti ve şanı yüce padişahın şanına uygun gelecek saadetler içinde devlet ve ikbal sahibi olmasını diler:

Kıl du'â Yahyâ ki itsün ömrini Mevlâ mezîd
Server-i Osmâniyân Sultân Osmân Hândur (G. 53/5)

Şânına lâyık sa'âdetlerle olsun kâmkâr
Bir şeh-i âlî-himem sultân-ı âlî-şândur (G. 53/6)

Yahya, Allah'tan Sultan Osman'ın ikbal ve bahtının büyük ağacını yüksek etmesini, böylece her memleketin onun merhametinin gölgesinden faydalanmasını, haşre dek saltanatının devamlı, ömrünün Nuh peygamber gibi uzun olmasını diler.

Devha-i ikbâl ü bahtun ser-bülend itsün Hudâ
Her diyâr olsun zılâl-ı re' fetünden hissedâr (G. 105/7)

Haşre dek kâ'im ola saltanat-ı dîvânı
Nuh 'ömrin vire Hak pâdişeh-i devrâna (G. 341/7)

4. Müzeyyel gazellerin şair-hâmî bağlamında taşıdığı özellikler

Matbaanın ortaya çıkmadığı veya yaygınlık kazanmadığı, kitapların basılmadığı ve henüz yaynevlerinin olmadığı dönemlerde şair veya yazar sanatıyla nasıl geçimini sağlamış, sanatını zanaata nasıl dönüştürmüştür? Ortaçağ edebiyatlarında edibin bir hâminin himayesinde sanatını icra etmesi yaygın bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu, Osmanlı Devleti'nde de böyle olmuştur⁴. Osmanlıda en büyük otorite sultanın kendisidir.

⁴ Osmanlı Devleti döneminde şair-hâmî ilişkisine dair ayrıntılı bilgi için şu çalışmalara bakılabilir: AKALIN, Erkan (2011). *Klasik Türk Şiirinde Şâir-İktidar İlişkileri*, Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi; ATABAĞSOY, Naim (2014). "Klasik Dönem Osmanlı Şiirinde Patronaj ve Şairin Üretim Süreci İlişkisine Bir Bakış", *Monograf Edebiyat Eleştirisi Dergisi*, S. 1, s. 84-103; ÇOLAK, Songül-HİLOOĞLU, Cennet (2010). "Osmanlı İktidar Anlayışı Çerçevesinde Şiir", *bilig*, S. 53, s. 89-102; DADAŞ, Cevdet (2002). "Osmanlı Arşiv Belgelerinde Şairlere Verilen Caize ve İhsanlar", *Türkler Ansiklopedisi*, C. 11, Ankara Yeni Türkiye Yay., s. 748-757; DURMUŞ, Tübâ Işınsoy (2009). *Tutsan Elini Ben Fakirin Osmanlı Edebiyatında Hamilik Geleneği*, İstanbul: Doğan Kitap; ERÜNSAL, İsmail E. (2008). *The Archival Sources Of Turkish Literary History*, Harvard University; GÜLER, Kadir-YAŞAR, Kerim (2010). *Dîvân Şiirinde Câize*, Ankara: Bizim Büro Yay.; İNALCIK, Halil (2016). *Şâir ve Patron Patrimonyal Devlet ve Sanat Üzerinde Sosyolojik Bir İnceleme*, 7. bs., Ankara: Doğu Batı Yay.; İSEN, Mustafa (1997). "Osmanlılarda Devlet Sanat İlişkisi ve Bu İlişkinin III. Selim'le Şeyh Gâlib'deki Görüntüsü", *Ötelerden Bir Ses*, Ankara: Akçağ

Dolayısıyla şairin amacı da bu otoriteye yakın olmak yahut bu otoriteye yakınlar vasıtasıyla yakınlık kurmaktır. Bunun için şairin sermayesi eseridir. Şair, yazdığı eserini bir devlet adamına takdim ederek bugünkü anlamda telifin ve yayınevının olmadığı bir dünyada eseri yoluyla hem bir hâmi arar hem de sanatı ve sanatçıyı desteklemeyi şiar edinmiş bir medeniyetin temsilcileri olan devlet adamlarının desteğiyle sanatsal faaliyetini devam ettirir. Devlet adamı da kendisine takdim edilen eserin edebî yetkinliğine göre şair veya yazarına makam, mevki, maaş, hediye vs. verir. Devlet adamına da bu alışverişin faydası vardır. Bu tavrıyla ülkesindeki sanatsal ve kültürel faaliyetleri yaygınlaştırır, kendisine takdim edilen eserde yaşayarak adını ölümsüz kılar, yaşadığı dönemde adından bahsettirip dosta düşmana âdeta reklamını ve propagandasını yapar, onlarla sanat yoluyla rekabete girer. Devlet adamının, genelde sanatçıyı özelde şair ve yazarı desteklemesi biraz da patrimonyal devlet anlayışıyla, Türk-İslam kültüründen gelen uygulamayla, İslami geleneğe sanatçıya, şair ve yazara bakışla ilgilidir.

Osmanlı Devleti'nde ehl-i hıref ve in'âmât defterlerinde, mevâcib ve rûznâmçe defterlerinde şairliğin âdeta bir meslek gibi telakki edildiği, şairlere düzenli maaş verildiği, çeşitli hediyeler takdim edildiği anlaşılmaktadır. Ayrıca tezkirelerde de şairlerin devlet adamlarıyla kurdukları çeşitli düzeydeki yakınlıklar, himaye edilmeleri, çeşitli ihsanlara ve iltifatlara ermeleri noktasında önemli kayıtlara rastlamak mümkündür. Bu kayıtlardan hareketle şair için bir hâmi bulmanın hem maddi kazanım elde etmek hem de itibar ve himaye görmek açısından oldukça önemli olduğu anlaşılmaktadır.

Yahya, uzun süren bürokratik yaşamında farklı Osmanlı sultanları ile hâmi-şair ilişkisi bağlamında yakınlıklar kurmuş bürokrat bir şairdir. Bu yakınlıklarda kasidelerin önemli bir yerinin olduğu söylenebilir. Ancak ilginçtir ki Şeyhülislam Yahya'nın divanında çağdaşlarıyla kıyaslandığında çok az kaside -beş kaside- olduğu görülmektedir. Bunlardan ikisi Sultan IV. Murad'a, biri Sultan Genç Osman'adır. Şairin divanındaki ilk kaside, 23 beyitlik nesibi bahariyye olan (1-11. beyitler), methiye (12-20. beyitler), fahriye (21. beyit) ve dua (22-23. beyitler) bölümleri bulunan, Sultan Osman'a takdim edilmiş methiye türünde bir kasidedir. Şairin, Sultan Murad'a yazdığı 23 beyitlik kasidesi de nesibi bahariyye olan (1-12. beyitler), methiye (14-20. beyitler) ve dua (22-23. beyitler) bölümleri bulunan, methiye türünde bir kasidedir. Şairin bir diğer kasidesi 17 beyitten oluşan yalnız methiye (1-15. beyitler) ve dua (16-17. beyitler) bölümlerinden oluşan methiye türünde bir kasidedir. Bu örnekler Yahya'nın methiye türünde kısa kasideler yazdığını, kasidelerinin en önemli bölümünün de methiye olduğunu göstermektedir. Az sayıda kaside yazan Yahya, bu eksikliği âdeta müzeyyel gazelleri ile gidermiştir. Şairin divanının gazeller bölümünde klasik bir kasideden gerek form gerekse tema olarak hiçbir farkı olamayan 19 müzeyyel gazel vardır. Şairin bu müzeyyel gazelleri yoluyla hâmi-şair arasındaki ilişkiyi sağladığını veya devam ettirdiğini söylemek mümkündür. Yahya'nın divanında bu iddiayı destekleyen ilginç bir örnek vardır: Şairin, Sultan Murad'ın bir oğlu olduğunda şehzade için aceleyle yazdığını beyan ettiği bir kasidesi

Yay., s. 284-293; KALKIŞIM, M. Muhsin (2003). "Osmanlı Devleti'nde Şair ve Yazarları Himaye Kriterleri", *Millî Folklor*, Y. 15, S. 57, s. 105-108; KAZAN, Hilal (2010). *XVI. Asırda Sarayın Sanatı Himayesi*, İstanbul: İslâm, Tarih, Sanat ve Kültür Araştırmaları Vakfı (İSAR); KURNAZ, Cemal (1997). "Edebiyatın Gelişmesinde Sarayın Rolü ve Caize Geleneği", *Türküden Gazete*, Ankara: Akçağ Yay., s. 103-107; YILDIRIM, Ali (2000). "16. Yüzyılda Büyük Bir Devlet Adamı ve Edebiyat Hamisi Defterdar İskender Çelebi", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.1, S. 1, s. 217-232.

vardır. Kasideler bölümünde bulunan ve 11 beyitten oluşan bu şiir, methiye ve dua bölümleri olan minyatür bir kasidedir. Şairin burada şiiri aceleyle yazdığını beyan etmesi ve şiirin birim sayısının az olması üzerinde durulmalıdır. Bu şiir, aslında şairlerin bazı önemli gelişmeler karşısında hemen şiir yazmaları icap ettiğinde, kaside yerine müzeyyel gazel yazdıklarını düşündürmektedir. Nitekim Yahya'nın, sultanın fethe çıkışı münasebetiyle yazdığı 18. gazeli altı beyitten oluşan müzeyyel bir gazeldir.

Hâmî-şair arasındaki ilişkiyi sağlamada kasidelerin, şayet memduhun şair yönü varsa yapılan tahmis vb. uygulamaların ve nazirelerin önemli bir yeri vardır. Müzeyyel gazellerin de hâmî-şair arasındaki ilişkide önemli bir yeri vardır. Yahya'nın yedi müzeyyel gazeli, Sultan Osman'a yöneliktir. 1617-1618 yılları arasında Sultan I. Mustafa döneminde Rumeli Kazaskeri olan şairin, Genç Osman'ın hükümdarlığı döneminde (1618-1622), herhangi bir vazifesi yoktur. Sultan Osman'ın hükümdarlığında ona bir kaside ve yedi müzeyyel gazel yazan şair, tahta tekrar çıkan Sultan I. Mustafa döneminde çok kısa bir süre şeyhülislamlık yapmış, 1622'de azledilmiştir. Bu dönemde Sultan I. Mustafa'ya Yahya'nın herhangi bir şiiri yoktur. Yahya'nın hayatı Sultan IV. Murad döneminde değişir. Padişaha oldukça yakın olan ve onunla Bağdat ve Revan seferlerine de katılan Yahya, bu yakınlığın bir nişanesi olarak Sultan IV. Murad'a methiye türünde iki kaside yazmıştır. Kendisi de şiir yazan sultanın şairlik yönünü sık sık okşayan Yahya, IV. Murad'ın bir gazelini de tahmis etmiştir. Şairin bu yakınlığı devam ettirmesinde yazdığı dokuz müzeyyel gazelin de etkisi olmalıdır. Bu müzeyyel gazellerinde padişahı türlü yönlerden metheden şair, özellikle sultanın kahramanlığını ve şairliğini ön plana çıkarmıştır. Yahya, Sultan IV. Murad döneminde 1625-1631 ve 1634-1640 yılları arasında şeyhülislamlık yapmıştır.

Yahya'nın özellikle Genç Osman'a ve IV. Murad'a yakınlık kurduğu görülmektedir. Bunu sadece mansıp, mevki, caize gibi uygulamalarla açıklamak yanlış olacaktır. Zira şair, padişahlığı sırasında çeşitli kadılıklar yaptığı Sultan III. Mehmed'e herhangi bir şiir yazmamıştır. Aynı şekilde dört yıl şeyhülislamlık yaptığı Sultan İbrahim'e de bir şiiri yoktur. Sultan Ahmed'e ise yalnız bir müzeyyel gazeli vardır. Bu dönemde şair çeşitlik kadılıklar ve kazaskerlik yapmıştır. Kazaskerlik görevine devam ettiği sonra kendi isteğiyle emekli olduğu Sultan I. Mustafa döneminde de şairin padişaha bir şiiri yoktur. Ancak hiçbir görevinin olmadığı Genç Osman'ı ise hem kasidesinde hem de müzeyyel gazellerinde methetmiş, sultan için duada bulunmuştur. Bu durum bize şairin bazı sultanları kendisine yakın bulduğunu ve bu yakınlığın nişanesi olarak da onlara hem kaside takdim ettiğini hem de müzeyyel gazeller yazdığını göstermektedir.

Sonuç

Müzeyyel gazeller, gerek form olarak gerekse tematik yönden kasideyle oldukça yakından ilişkilidir. Minyatür kaside olarak isimlendirilebilecek bu şiirler, şairlere yalnız kaside ile değil, gazeller yoluyla da memduhunu methetme, bu vesileyle ona yakınlık kurma konusunda fırsat vermiştir.

Yahya, divan edebiyatı tarihinde azımsanmayacak sayıda müzeyyel gazel yazmıştır. Şairin divanında memduh olarak üçü padişaha biri de padişahın oğlunun doğumuna yönelik dört kaside varken hepsi de padişahlara yönelik on dokuz müzeyyel gazel vardır. Bu gazellere konusu yalnız methiye olan ancak müzeyyel gazel görünümünde olmayan on bir gazel de

dâhil edilirse sayı oldukça artmaktadır. Yahya, ilmiye sınıfında müderrislik, kadılık, kazaskerlik ve nihayetinde şeyhülislamlık yapmış biri olarak uzun bürokratik yaşamında kendisine yakın bulduğu padişahlara bilhassa da Sultan Osman ve IV. Murad'a hem kasideler hem de müzeyyel gazeller yazmıştır. Şairin müzeyyel gazellerinde, methiye ve dua bölümünü önemsemesi bu gazellerin kaside bağlamında ele alınabileceğini göstermektedir.

Divan şairlerinin müzeyyel gazellerini yalnız gazelin alt başlığı altında değil, kaside bağlamında da değerlendirmek gerekir. Müzeyyel gazeller, kasideyle taşıdığı şekle ve temaya dayalı olarak bir kaside gibi hâmî-şair-caize bağlamında da değerlendirilebilecek şiirler olarak dikkati çekmektedir.

KAYNAKÇA

- AYDEMİR, Yaşar (2002). “Türk Edebiyatında Kaside”, *bilig*, S. 22, s. 133-168.
- ÇAVUŞOĞLU, Mehmed (1986). “Kasîde”, *Türk Dili Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri)*, S. 415-416-417 / Temmuz-Ağustos-Eylül, s. 17-77.
- ÇELTİK, Halil (2013). “Şekilden türe kasîde tarzı”, *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları VIII Kasîdeye medhiye: biçime, işleve ve muhtevaya dair tespitler*, Haz. Hatice Aynur vd., s. 124-163, İstanbul: Klasik Yay.
- DİLÇİN, Cem (1986). “Gazel”, *Türk Dili Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri)*, S. 415-416-417 / Temmuz-Ağustos-Eylül, s. 78-247.
- DİLÇİN, Cem (1999). *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Ankara: TDK Yay.
- DİLÇİN, Cem (2010). “Fuzulî'nin Kasidelerinin Du'â Bölümleri Üzerine”, *Fuzulî'nin Şiiri Üzerine İncelemeler*, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- İPEKTEN, Haluk (1994). *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, İstanbul: Dergâh Yay.
- KAVRUK, Hasan (2001). *Şeyhülislâm Yahyâ Divânı*, Ankara: MEB Yay.
- KURNAZ, Cemal-ÇELTİK, Halil (2010). *Divan Şiiri Şekil Bilgisi*, Ankara: H Yayınları.
- MENGİ, Mine (2013). “Kasîde nesîpleri üzerine bir değerlendirme”, *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları VIII Kasîdeye medhiye: biçime, işleve ve muhtevaya dair tespitler*, Haz. Hatice Aynur vd., s. 164-184, İstanbul: Klasik Yay.
- ÖZÇELİK, H. Kübra (2014). *Kaside ile Gazel Arasında Divan Şiirinde Müzeyyel Gazel*, Ankara: Gazi Üniversitesi, SBE, YLT.
- ÖZGÜL, M. Kayahan (2006). *Divan Yolu'ndan Pera'ya Selâmetle Modern Türk Şiirine Doğru*, Ankara: Hece Yay.
- SARAÇ, M. A. Yekta (2010). *Klâsik Edebiyat Bilgisi Biçim-Ölçü-Kafiye*, 3. bs., İstanbul: Gökkubbe Yay.
- TURAN, Selami (2005). “Türk Edebiyatında Gazel”, *Arayışlar -İnsan Bilimleri Araştırmaları-*, Y. 7, S. 13, s. 45-60.
- ÜNLÜ, Osman (2012). “Müzeyyel Gazelerde Fahriye”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 31, s. 33-53.